

A Palócföld Szerkesztősége a következő kérdésekre kért választ megyénk értelmiségiek számos tagjától:

1. Hogyan értelmezi a korszerű műveltség fogalmát?

2. Kit tart Ön művelt embernek?

A válaszadók között sokféle foglalkozású személy található; pedagógus, mérnök, orvos, népművelő, pártmunkás. Véleményük, állásfoglalásuk sokrétűen tükrözi szellemi dolgozóink szemléletét a korszerű műveltség felfogásával kapcsolatban.

A korszerű műveltség, mint címszó egyetlen régi és új lexikonban sem szerepel. A Szerkesztőség sem vállalta célként a fogalom ilyen fajta meghatározásának feladatát. A tanulságos, érdeklődésre számot tartható válaszokat minden változtatás nélkül közöljük.

Fekete László

A korszerű szocialista általános műveltség meghatározásának és kialakításának problematikájáról a 60-as évek elején széleskörű, országos vita bontakozott ki. Gondolom T. Szerkesztőséget nemesebb célok vezetik annál, hogy e vita felújításával csupán a „két kultúra harcának” adjanak helyet lapjuk hasábjain. Az eszmecsere nek ugyanis már akkor sem tett jót az egy-egy tudomány- vagy művészeti ág szemszögéből való megközelítés, és véleményem szerint ma nálunk is reális az a veszély, hogy erre a vakvágányra terelődhet a vita, (melyben oda-vissza hangzanak el „műveltséget kizáró motívumok”, melyben valamely társadalomtudomány művelője egy Arany vers hiányos tudásáért veszi fejét partnereinek, és viszont, ha az netán nem tudja „mi tartja a Holdat?”) ha nem abból indulunk ki, amivel akkor zártunk.

A marxizmus-leninizmus eszmei offenzívája, a gazdasági építőmunka, a napjainkban végbemenő tudományos-technikai forradalom követelményei megkívánják, hogy a korszerű műveltsége alakításakor a természet- és társadalomtudományos műveltség egységére törekedjék. Ehhez talán az azóta eltelt idő még annyit tehetne nyomtatékkal hozzá, hogy ennek az egységnek, egyensúlyra törekvő műveltségnek „ember központúnak” kell lenni!

Félreértésekre ad okot, hogy ezt az egységet sokan csupán mennyiségi meghatározott-ságból adódó kérdésnek tekintik, és az egyensúly kialakítását úgy képzelik, hogy „kultúránk értékeit” a műveltségi szinteknek megfelelően fel kell osztani. Így a műveltség szerző folyamán korlátozott lenne, magára az iskolai rendszerű oktatásra, szakma-tanításra szűkülne.

A kultúra tartalma történelmi, társadalmi szempontból meghatározott, így valóban igaz, voltak korok, társadalmak, melyekben ez az elképzelés valóság, esetenként „eredményre” vezető lehetett. Ma azonban, amikor a tudományok differenciálódási folyamata felgyorsult, (a természettudományok forradalmát éljük; igaz, ennek kapcsán bizonyos integrálódás is megfigyelhető, de ebben a témában mindez nem csökkenti az információk áramlását, sőt!) ez az elképzelés két fő hibája miatt (1. merően elkülönített műveltségi szinteket feltételez, 2. az önművelést teljesen figyelmen kívül hagyja) nem követhető.

Így, nem követhető már az az elv sem, hogy „mindenből egy keveset”. Ezért a műveltség tartalmát meghatározó politikai, társadalmi, termelés-technikai, tudomány-fejlettségi viszonyok alapján kultúránk értékei között súlyoznunk, válogatnunk, fontossági sorrendet kialakítanunk kell. A válogatásnál, a sorrend kialakításánál az az alapvető szempont, hogy olyan ismeretek birtokába jussunk, melyek elsődlegesen segítenek bennünket a természet

és társadalom lényeges törvényeinek megismerésében, megértésében, s az ember érdekében történő felhasználásában. A különböző fokú iskolák anyagának válogatása így, s szerintem jól kezdődött el, melynek eredményeit egyre jobban fogjuk tapasztalni a mindennapi életben. Az önművelés folyamatában azonban sokkal inkább érvényesülnek olyan szubjektív és csoport-vélemények által kialakított szempontok, melyek nem segítik a korszerű általános műveltség kialakítását, hanem torzítják azt! (Pl. a túlhajtott „művészet-központúság”, vagy a másik végletet jelentő „műszaki-technikai központúság” stb.)

Szerintem az általános műveltség alatt nem „az általában minden emberre érvényes” kell érteni. (Bár igen jó lenne, ha már ott tartanánk!) Amit sokan általános műveltség alatt értenek, annak neveznek, az legtöbbször „csak” alpműveltség. (Ennek különböző, de egybemosódó és igen árnyalt szintjei lehetnek, adódóan abból, hogy az ember a maga helyét, szerepét egy adott mikro, vagy szélesebb társadalmi környezetben csak akkor találja meg, feladatainak csak akkor képes eleget tenni, ha bizonyos műveltséggel rendelkezik. A feladat, a hely, a szerep, az ember esetenként más és más, s így a műveltség illetve annak tartalma, részei, összetevői, mélysége is változik.)

A korszerű általános műveltség szerintem igen szilárd alpműveltségből, ehhez gyökereiben is kapcsolódó szakmai műveltségből, (melyek elsősorban a különböző szintű iskolai rendszerű oktatás során szerezhető) valamint a szakadatlan, egész életünkön át tartó önművelés során nyert ismeretekből áll. Így a korszerű műveltség nem egy bizonyos ismeretszerző folyamat végeredményeként fogható fel, hanem mint állandó készenlélet az új befogadására, és képességet annak feldolgozására, s az ember érdekében történő értelmes alkalmazására. E műveltség korszerűsége megszűnik mihamlgy az önművelés torzulást szenved, (pl. csak szakirányú, vagy egyoldalú, – term. tud., társ. tud. – vagy lexikalitásra törekvő, vagy formális, stb.) vagy abbamarad.

Mivel a korszerű általános műveltség kialakításában döntő szerepe az önművelésnek van, szerintem az önművelésre fordított figyelemnek, társadalmi befolyásoltságának sokkal ösztönzőbbnek, több oldalúnak és perspektívát biztosítónak kellene lenni.

dr. Fóris László

Abból indulok ki, hogy a korszerű műveltség meg kell, hogy feleljen az adott termelő-erőknek, a fejlett társadalmi viszonyoknak. A műveletlen ember elmarad a tudományos-technikai forradalom támasztotta követelményektől, és például kevésbé érez ösztönzést a közösség ügyeivel való törődésre. Másrészt a korszerűség azt is jelenti, hogy széles tömegeket kell magával ragadnia.

Milyen összetevői is vannak e műveltségnek? Egyik oldala az egy szakmában való elmélyedt jártasság, ami a fizikai munkást újítvá, technikussá, irányítvá, a szellemi munkást kutatóvá teheti, illetve mindkettőt hivatásból dolgozóvá neveli, és segít megszüntetni a különbséget a fizikai és szellemi munka között. Persze mindez elválaszthatatlan a másik oldaltól, az általános műveltségtől. Ennek összetevői (a teljesség igénye nélkül):

1. Önmagunk megismerése.
2. A mindennapi szükségletekre vonatkozó ismeretekben való megfelelő jártasság. Például a táplálkozás, ruházatkodás kultúráltsága, hogy az előbbi ne legyen **pusztán** egyenlő a bőséccsel, az utóbbi a divattal. Vagy: vitatkoznék annak az embernek a műveltségéről, aki – bár tudja, hiszen az érzékszervek szükségese – egyetlen érvet sem bírna felhozni az egészségügyi ismeret megokolásául.
3. A mindennapi szükségleteken túli tájékozottság:
 - a) térben (például akinek csak az országhatárig terjednek ki az ismeretei, az nem lehet korszerűen művelt, hiszen az ember már eljutott bolygókra túlra);
 - b) időben, előre (az emberiség jövője) és vissza (a történelem, az élet kifejlődése, bolygónk kialakulása);
 - c) mélységben. Ez utóbbinál említeném a természettudományos ismereteken túl, a haladó világban való jártasság mellett a humán műveltség fontosságát. Ez eléggé elhanyagolt terület. Az irodalom bizonyos ismerete, a könyv szeretete nélkül nem

lehet teljes az emberi tudás. Ugyanez vonatkozik a művészetekre is. Itt sokat segítene az amatőr tevékenység támogatása. Véleményem szerint legalább egy világnyelvben is el tud igazodni a korszerűen művelt ember. De folytathatnám a sort.

E helyett még néhány szót ejtek a korszerű műveltség megszerzésének feltételeiről az eszközzeiről. Szerintem nem lehet tömegmérésekben megvalósítani e célt osztársadalmi összefogás, a vezetők műveltségi szintjének emelése és az objektív feltételek jobb biztosítása nélkül. (Egy vezető, aki nem tekinti szívügyének a művelődést – ami egyenlő a vezető műveltségének korszerűtlenségével –, tíz és száz beosztott kultúrálódását fékezheti.)

És hogyan művelődünk? Legfontosabb, hogy rendszeresen olvassunk és tanuljunk. Szeretessük meg gyermekeinkkel e két alaptevékenységet. Fejlesszünk ki bennük igényt, „örömgényt” ilyen irányban, és azt hagyjuk kielégülni. Olvassunk újságot is (a modern embernek értenie kell a politikához!), de válogatás nélkül ne nézzük a tévét sem.

Végül: amíg sok-sok felnőtt igényét kielégíti az italbolt hétvégi vagy naponkénti látogatása, amíg a dohányzásra többet költünk, mint kultúrtermékekre, addig sok akadályt látok a korszerű műveltség terjesztése előtt. Így olyan méretű érzelmi-akarati vagyis emberi energiák futnak zsákokcába, amelyek hiányát megérzi a szocialista társadalom is. Ez mintegy az emberi örömgény „elidegenése”, mert kielégítése visszaüt az emberre, beteggé, sokszor „rabszolgává” teheti. Márpedig csak az adott természeti és társadalmi körülményeken uralkodó – a szabad – ember lehet igazán művelt.

Herold László

A körkérdés elhangzott, de a válasz megkezdése előtt újabb kérdés toladodik elő: miért szükséges tisztázni a műveltség fogalmát? Miért érdeklődnek napjaink szociológusai, közvéleménykutatói tőlünk, mindenkitől a műveltség tartalmáról? Miért a kérdés: „Kit tart ön művelt embernek?”

Úgy érzem, ezek a kérdések jellegzetesen korunkhoz tapadnak. Nehezen képzelhető el ilyen tartalmú körkérdés a XVI. vagy akár a XIX. században is. Nemcsak azért elképzelhetetlen, mert a műveltség egy szűk társadalmi réteg kialakult monopóliuma volt, de talán azért is, mert a társadalmi struktúrában az egyéni műveltségnek kevesebb motiváló ereje volt.

Hogy korunk mind erőteljesebben kutatja az egyetemes emberi kultúra emberre kötelezett műveltségtartalmát, valamilyen formában összefügg a társadalmi embereszmánnyal.

Az ingerszegényebb korok sajátos ideálokat, eszményeket formáltak meg. Talán a klasszikus görög kalokagathia-eszmény közelített leginkább korunk „sokoldalúan művelt ember” eszményének ideáljához. A különbség azonban mégis elég nagy. A szépre-jóra-igazra törekvés alapmotiváltságát a szubjektum megismerő útjának végigjárása határozza meg, hogy mindez rendszerbe állva a harmonikusan bölcs ember emberideáljává nője ki magát. A természet és társadalom dolgairól szerzett konkrét ismereteknek ebben az embereszményben meghatározó szerepe talán kevesebb volt, mégis egészében mintha közelítene a mi modern „művelt ember” eszményünkhöz. Persze ez utóbbit alapvetően motiválja korunk természet-, társadalom- és technikatudományos szintje. Hogyan?

Úgy gondolom, a korok embereszmény-ideálja szorosan összefügg az adott idő gazdasági-társadalmi alapmeghatározó tényezőivel. Az elmúlt félévszázad mind a természet megismerésében, mind a társadalom megváltoztathatóságának kitalogatásában olyan hatalmas lépést előre, hogy mind a társadalmi csoportoknak, mind az egyes embernek létérdekévé vált a körülöttük lévő dolgoknak a teljesebb megismerése.

Korunk technizálódása lényegében közkinccsé vált. Példák sorával lehet igazolni, hogy a kultúrtársadalomban élő legalacsonyabban képzett ember sem kerülheti ki a technikai kultúra eszközeit. De a társadalmi mozgástörvények ritmuslökései is eljutnak tulajdonképpen minden társadalmi réteghez, s többnyire valamilyen tudati fokon minden ember egzisztenciális problémájává is válnak. Mind a technikára, mind a társadalomra vonatkoztatott megismerési példánk sajátos, a társadalom sűrűjéből távolabb lévő rétegek szintjét kívánta jelezni. A társadalomban benneélő, különösen az urbanizáltabb életforma óhatatlanul magasabb szubjektív igényeket alakít ki az emberben,

A belső igény hajtotta tanulás, mint a világ megismerésének tudatosan vállalt intellektuális tevékenysége s a tömegkommunikáció biztosította spontánabb ismeretátültető tevékenység külön-külön sterilben is meg egyesítve komplexen: lényegében az emberi műveltség kialakításának legfőbb forrása. Eredményük: a különböző műveltségi fokon álló ember.

S így talán eljutunk a körkérdésre megfogalmazott mellékkérdés válaszához.

Korunk szédületes léptű tudományos fejlődése elkerülhetetlenül szükségessé teszi, hogy az ember minden eddigi korénál többet tudjon a világról. Szükségessé teszi mindezt létének elviselhető fenntartása. Mert ha létezni akar a maga és körülményei által kialakított létformában, el is kell tudni igazodnia mindebben. Így korunk egyre inkább az **eligazodni tudó ember** eszménye lesz az ideál.

Műveltség és a világ dolgaiban való eligazodás valahogy így kerül egymás mellé. Nem egészen azonos dolgokról van szó. A műveltség-fogalmat inkább körülírtuk, az emocionális meg pszichikai vonatkozásokról nem esett szó. Már pedig a műveltség-fogalom emberhez kötődik, s így ezek a jegyek nem hanyagolhatók el.

Alkotó, feltörő korok az önmagáért való tudást nem tekintették műveltségnek. A megszerzett tudás, ismeret etikai értéke emberi vonatkozású. Emberi vonatkozású a szubjektum szempontjából: „meg akarom ismerni a világot, el akarok benne igazodni.” De emberi vonatkozású a szubjektumból kisugározva is: „ismereteim, tudásom, műveltségem révén iyenné vagy olyanná akarom tenni a világot, környezetemet.”

És a határ? Mikor művelt? Mikor nem művelt? Kund Ábigél! Relativitás elmélet! Bartók! Kromoszóma! Mi: igen? Mi: nem?

A kérdés megint adott, s talán a válasz is.

Ki tud eligazodni a világ dolgaiban? Most sok-sok fősorolásnak kellene következnie. Ehelyett summázva valahogy így: El tud igazodni az, aki ismeri a természet és társadalom legfontosabb törvényeit, azokat, melyek megmagyarázzák az anya különböző formáinak mozgását, létét, elrendeződését, melyek megmagyarázzák a társadalmak mozgás- és lét-törvényeit. El tud igazodni az, aki ebbe a nagy rendszerbe be tudja illeszteni az emberiség szöveget, hangokban, színekben, formákban kifejezett, megalkotott kincseit. El tud igazodni az, aki a nagy egészben helyet tud találni hazája szellemi kincseinek, értékeinek. El tud igazodni az, aki alkotó értékrendet tud teremteni a maga meg kisebb környezete számára: ugyancsak a nagy egészben.

És a műveltségi tőrőhatár plusz-mínusz $\frac{0}{10}$ -ban?

Legyen talán a szándék, az eligazodni akarás intenzitásának szándéka.

Kiss Aurél

A korszerű műveltség voltaképpen egyet jelent a konkrét formában jelentkező társadalmi igények speciális objektívizálódásával. Olyan ismeretek, készségek és jártasságok jelenlétét foglalja össze, amelyek élő, mai (és részben holnapi) társadalmi követelményeknek felelnek meg. Ezért is változik időről-időre a fogalom tartalma, s ezért természetes, hogy új igények jelentkezésekor szükségszerűen sor kerül a műveltségideál átértékelésére is.

A társadalmi igények azonban maguk is folyamatszerű változással alakulnak át, a műveltségideál tartalmi evolúciója tehát hosszabb időt ölel fel, többnyire nem kis késéssel válik az alapvető társadalmi-, gazdasági-, politikai- igények kifejezőjévé. S akkor is, a társadalom szükségleteinek magasfokú általánosítása nyomán alakul ki a korszerű műveltség tartalma, az egyes ismeretszférák közti belső arány.

Másrészt a közösségi igények áttételesen meghatározó ereje mellett a társadalmi munkamegosztás rendszere és bizonyos műveltségi hagyományok ereje is formálja a korszerű műveltség tartalmát. A kor általános igényei sajátos formában, a szakműveltség keretében funkcionálnak legközvetlenebbül. A művezető és a pedagógus, a betanított munkás és a könyvelő funkcionális műveltsége meghatározza azonban az általuk megszerzett és fontosnak tartott ismeretek belső struktúráját is, amelyet a műveltségi hagyományok részleteiben módosítanak. Jórészt az utóbbival magyarázható, hogy az egyes társadalmi rétegek funkcionális műveltségében tapasztalható különbség területén tartotta számon a társadalmi közvélemény, s a műveltség tulajdonképpen értelmét egy magasfokú absztrahált általános (s főként humán vonásokkal meghatározott) ismeretrendszerre korlátozta.

Már jó évtizede azonban ez a műveltség felfogás alkalmatlannak bizonyul az újonnan jelentkező társadalmi igények érvényesítésére, lezártságánál fogva pedig akadályta újabb, „korszerűbb” ismeretek beépítésére, a korábban kialakult ismeretrendszerben.

Az iskolai oktatás, mint a korszerű műveltségideál megalapozott és szimbolizáló közvetítőrendszer főként ennek a felismerésnek alapján kísérli meg megújítani a tantárgy struktúra belső arányait, s az egyes szaktudományokon belül nyújtandó ismeretanyagot modernizálni. Ez a megújulás azonban – számos pedagógiai probléma miatt – korlátozott érvényű, eredményei viszonylagosak.

Noha társadalmi igények differenciáltan (és áttételesen) jelennek meg, a műveltség és a kultúra tartományában, nem indokolt a műveltség általános, tehát az egyes társadalmi rétegektől függetlenül létező és viszonylagosan állandó (tehát kortól független) elemeinek figyelmen kívül hagyása.

Az előbbihez állampolgári- politikai, tehát az általános társadalmi tevékenység alapjául szolgáló ismeretek tartoznak, melyeknek tartalma általános érvényű, s egyben a legdinamikusabb eleme a korszerű műveltségnek. Az utóbbihoz magam a nemzeti hagyományoknak azt a részét sorolom, amely emberségünk teljesebb fejlődéséhez, népünk és hazánk tudatos és érzelmileg mélyen motivált tiszteletéhez segítenek bennünket.

A tudományos–technikai forradalom műveltségideál formáló hatása, a közélet és a demokratizmus volt pedagógus körökben, és addig soha nem gondoltam volna, hogy egy ilyen általánosnak tetsző kérdés ennyire egyéni helyzethől fakadó véleményt szül.

Az előbbi még nem reális társadalmi igény, az utóbbi ranjáért a műveltség szerkezetén belül többet kell tenni, segíteni jelentőségének felismerését, a műveltséget megalapozó intézményekben és a mindennapi életben.

Kovalcsik András

A korszerű műveltség tartalmáról általánosan bármit is mondani nagyon nehéz. Azt hiszem a Palócföld szerkesztősége is sok és nagyon eltérő véleményből kényszerül majd valamilyen összegezést elvégezni.

A középiskolákban jelenleg érvényben lévő tantervek készítése során ez a téma mindennapos volt pedagógus körökben, és addig soha nem gondoltam volna, hogy egy ilyen általánosnak tetsző kérdés ennyire egyéni helyzethől fakadó véleményt szül.

Az irodalmár nem tud elfogadni korszerű műveltséget Homérosz, Dante, Petrarca . . . Camus, Sartre, Quasimodo nélkül és meglehetősen műveletlenül tartja azt az embert, aki embertársa elleni felháborodását nem a klasszikus cicerói szónoki kérdéssel kezdi: „Que usque tandem abutere Catilina patientia nostra . . .”

A matematikus már sokkal „megértőbb”, a differenciálegyenletek megoldását nem sorolja a korszerű műveltség tartalmának a magvába. Természetesen azt már nem venné jó néven, ha a mindennapi területszámításban nélkülözniük kellene az integrálszámítást. Ez utóbbinak az anyagát már vissza is „préselték” a középiskola tananyagába. Ami a számítógépeket illeti, hát arról is illene tudni mindenkinek . . . ?

Na és a nyelvtudás! Hát kérem itt kezdődik a . . . ! Nem véletlen, hogy régi szólásmondásunk: hét nyelven beszél . . . !

A képzőművészetek ismerete . . . „Na de kérem, összekeverni egy Tiziánt Rubenssel?!”

Mi lenne hát a korszerű műveltség?

Nem a korszerű műveltséget mérik talán a TV kérdezz-felelek műsorai?

– „Csak azt nem értem, hogyan kerülhetett képernyő elé az, aki Caligula lovát a rendelkezésre álló idő utolsó másodpercében tudta csak felismerni! Az igen, az az orvos, aki 30 másodperc alatt kitalálta, hogy Réz Ádám csak a Kon-Tiki tutajra gondolhatott . . .

Egy cseppet sem szeretném sértegetni a TV-nek ezt a népszerű műsorát, én is ott szoktam szurkolni a versenyzőknek, hogy sikerüljön nekik a TV vaqyonát ismét legalább kétfézerrel csökkenteni – de ezt a fajta tudást nem tartom ún. korszerű műveltségnek. A logikus és tervszerű következtetés, a fogalmak szép, egyértelmű körülhatárolása, amely szükséges az eredmény eléréséhez, az már igen!

Eddig jutottam a Palócföld szerkesztőségének a felhívása nyomán megindult elmélkedésemben, amikor osztályfőnöki órára kellett mennem. Harmadik gimnáziumi osztály, 17 éves fiúk és lányok. „Bedobom” a témát. Szerintetek mi tartozik a „korszerű műveltség” fogalmába?

Kis csönd, majd megindul az áradat. Miért kell nekünk tanulni a . . . ? De igenis kell! – mondja a másik. Legyünk széles alapokról indulók, hogy azután olyan úton induljunk tovább, amely nekünk a legmegfelelőbb. Az igaz hogy . . . De engem tönkretesz ez a matematika . . . Történelemből miért kell tanulni a . . . ?

Majd egy újabb vonal. – A lányok tudjanak főzni . . . A fiúk meg háztartási gépeket szerelni, biztosítékokat kicserélni . . .

A vélemények alakulni kezdenek:

– Én ismerek egy orvost, egy szöveget nem tud beütni a falba, de nagyon jó orvos, szelemes, művelt társalgó, kellemes ember, miért kellene neki javítani a porszivót?

– A mi szomszédunkban is van egy ember, talán csak ő elemije van, de a rádiótól kezdve minden elektromos eszközt meg tud javítani. Sok egyéb szükséges munkát is el tud végezni. Szinte áldás arra a környékre.

– A műveltség csak akkor ér valamit, ha az illetőnek és a társadalomnak használ is vele, nincs értelme az öncélú, begubózott olvasottságnak és műveltségnek.

És van is már aki összegezi az elhangzottakat: az a cél a műveltség megszerzésével, hogy minden ember legyen maximálisan művelt a maga munkaterületén és környezetében. Jól végezze a munkát és képes legyen fejleszteni magát. Környezetében legyen kellemes, izléses viselkedésű és gazdag érzelmvilágú. Fedezze fel és élvezze a szépet, azért foglalkozzon művészetekkel, hogy ízlését fejlessze, és ne azért, hogy lexikonokból kilesett különlegességekkel „hengerelje le” műveletlennek titulált szomszédját . . . Értékelje realisan a társadalmunkban végbement változásokat, lehetőségeinket, ezért szerezzen alapvető történelmi és társadalomtudományi ismereteket. Legyen tudatában állampolgári jogainak, kötelességeinek . . . Ezek sem ugyanazon a szinten szükségesek a társadalom minden tagjának . . .

Igy szólt a szó amíg csak kicsöngettek.

Okosabbat én sem tudnék úgy „általában” mondani. Amikor a tantervi híralatok idején összehasonlítottuk, hogy megadott órákeretekben, megadott órállal képzett embereknek inkább mire lenne szüksége, sokkal könnyebb volt javasolni. Elnézést kérek a szerkesztőbizottságtól, hogy a saját kiköcskösödött véleményem helyett inkább elmeséltem, mit mondtak azon az osztályfőnöki órán a gyerekek.

Kovács Ferenc

Rendkívül széles skálán mozog a fogalom értelmezése: több oldalról közelíthető meg; sajátosságai nézőponttól függően különbözőek.

Amikor 1961-ben oktatási reformunk előkészítésének vitái folytak, éppen e kérdésben ütköztek össze leghevesebben az álláspontok.

Azóta egy évtized telt el, s a kérdés vizsgálata oktatási rendszerünkben újra és újra felszínre bukkant. Nem lehet mindenki számára elfogadható koncepciót megfogalmazni.

Az alábbiakban nem kívánok belebonyolódni a korszerű műveltség-tartalom kérdésébe. Tehát nem akarok azzal foglalkozni, milyen ismeretanyagot kell birtokolnia a mai embernek.

A műveltség mobilitását kívánom kihangsúlyozni, mindenféle statikussággal szemben.

A ma emberének műveltsége nem lehet lezárt. Régen lezárt az az idő, amikor az iskolában össze lehetett szedni azt a tudást, ami egy életre műveltté tette az embert.

Életünket ma már nem lehet felosztani egy felkészülési szakaszra – ami befejeződik az iskolarendszerű tanulással és egy tulajdonképpeni tevékenységi szakaszra, amikor is meg tudunk élni abból, amit az iskolában megtanultunk.

Az iskola után is folyamatos „önutólrésre” van szükségünk. Az élet gyakran készítet átállásra, ami műveltség-tartalmunk átstrukturálódását is szükségszerűen maga után vonja.

A korszerűen művelt épp az jellemzi, hogy az ilyen átalakulások belső konfliktusok nélkül lezajlanak nála.

Nem véletlen, hogy elsősorban nem a korszerű műveltség tartalmát vizsgálom. Ezzel kapcsolatban, csak egyetlen közhelyszámba illő jelenséget szükséges kihangsúlyoznunk: a polihisztorok kora lejárt.

Éppen ezért a korszerű műveltség jegyeinek feltárásakor nem azt kell elsősorban számbavennünk, hogy mire terjedjen ki műveltségünk, hanem a műveltség hogyanját kell megvizsgálnunk.

Hogyan tudunk műveltek lenni?

Semmi esetre sem úgy, hogy igyekszünk mindenben jól tájékozottak lenni. Divatos manapság az információk habzsolása. Gyorsolvasási kurzusok alakulnak, hogy a ma emberét megtanítsák arra, hogyan lehet véges ideje alatt minél több információt szerezni.

Természetesen ezzel a módszerrel csak a felszínig lehet jutni.

Egyáltalán nem biztos, hogy azt az ismeretanyagot, amit a könyvekben megtalálunk mindenképpen a fejünkben is el kell raktározni.

Szentgyörgyi Albert mondta: „A könyvek arra valók, hogy tudásunkat benne tartsuk, míg a fejünket valami értelmesebb dologra kell használni.”

Manapság már nem az „élő lexikonokat” tartjuk művelt embereknek.

Gyakorlati tevékenységünk során gyakran van szükségünk olyan dolgok ismeretére, amit eddig még nem tanultunk meg. Műveltségünk foka ilyenkor éppen azon mérhető le, milyen gyorsan találjuk meg azokat a forrásokat, amelyekből pótolhatjuk tudásunkat.

Persze bizonyos alapokra, alpműveltségre szüksége van a modern kor emberének is, e nélkül az emberiség könyvekben felhalmozott tapasztalatkincséből nem meríthetnének.

Hogy aztán ezek az alapok mennyiben tartalmazzák az általános- és szakműveltség egyes elemeit? A kérdést úgymint mindig eldönti iskolarendszerünk.

Befejezésül Aczél György megfogalmazását érdemes idézni, amellyel a korszerű műveltséget adó iskola feladatait foglalta össze az MSzMP X. kongresszusán:

„A jövő iskolája adja meg a tudás szilárd alapját. Neveljen önálló gondolkodásra, modern természettudományos szemléletre, kelte fel egy életre a humán kultúra értékei iránti fogékonyságot és igényt, készítse fel a jelenleginél is jobban gyermekeinket, hogy felnőve is alkalmasak legyenek az új ismeretek befogadására és alkalmazására, formálja őket szocialista emberre.”

Kőszegi Jenő

Legfontosabb, hogy elfogadjuk a korszerű műveltség fogalmának és tartalmának időről időre történő változását. Már a korszerű szó is utal a mindenkori adott történelmi időszakra. A műveltség megszerzésének útját és tartalmát segítheti elő a jó megfogalmazás.

A társadalom minden polgárának a maga beosztásában, munkájának megfelelő szakmai, és ezt jól kiegészítő általános ismeretekkel kell rendelkeznie. Mivel a beosztások sem stagnálnak, ezért további alapvető követelmény, hogy az ember belső indíték és igény alapján rendszeresen és mind magasabb szinten továbbképezze magát. Én ez utóbbit tartom a korszerű műveltség megszerzése, birtoklása legfőbb feltételének, sőt tovább mennék, maga a korszerű műveltség döntő része.

Az általánosan képező iskolák széleskörű alpműveltséget adnak, de már itt is fellelhetők a szakmai műveltség alapozó tárgyai. Szinte már az óvodás korban kell az ismeretszerzéssel párhuzamosan, vele egyidőben kialakítani az ismeretszerzési vágyat, az önképzési igényt. Végeredményben az államilag szervezett tömeges képzést szolgáló közoktatás meghatározott éveken át tart és valamilyen módon lezárást nyer. Tévedés lenne hinni, hogy ez elég egy egész munkás életre. Ez csak belépő valamilyen pályára, egy konkrét beosztáshoz. A jó hatékonyságú munkához rendszeres önművelés, továbbképzés szükséges. A tevékenységi formák egész sora adott, de feltétlenül számos újra is szükség lesz. Csupán példaként néhányat: Szakkönyvek, folyóiratok, újságok, rádió, televízió, lemezek, magnó, film, saját feljegyzések, alkotások stb.

Az egyéni kapacitás és hajlam szerint a a szakmai műveltség tekintetében szétválnak az utak, bár kölcsönösen feltételezik egymást. A teljesen elmélyült szakmai tevékenység mindinkább szűkebb intervallumra korlátozódik, de a részfeladatokat koordináló, célokot meghatározó, vezénylő, majd ellenőrző menedzser típus is szükségszerűen kialakul.

A korszerűen művelt ember legjobb művelője szakmájának, szereti és szívesen végzi teendőit. Elhivatottságot érez és magát, a szó nemes értelmében, igen fontosnak tartja a

maga területén. Rendszeres kitekintése van tevékenységének szomszédos területeire. Meggyőződése, hogy **egyéni boldogulása csakis az ösztársadalmi érdekeken keresztül lehetséges.**

Mértéktartó válogatással felhasználja a tömegkommunikációs eszközökkel sugárzott ismereteket. Rendszeresen olvas szakmai könyveket, folyóiratokat, szépirodalmat. Erejéhez mérten, megfelelő formában végez társadalmi munkát.

Becsülettel elvégzi napi munkáját, számbaveszi eredményeit és szüntelenül harcol a hibákkal szemben.

A köztudatban általában a magasan iskolázott, főleg szakmai embereket tekintik művelteknek, de ez nem helyes értékítélet. A társadalomban minden emberre nagyon szükség van, mindenki lényeges alkotóeleme a nagy közösségnek. Ezért tartom én korszerűen műveltnek a fent leírt embertípust. Mindenesetre nagyon fontos erről polémiát folytatni, mert ráirányítja az egyes ember figyelmét, elgondolkoztat, cselekvésre készítet.

A korszerűen művelt ember kritériumát azonban nem mindenki igyekszik megszerezni belső indítékból. Kellenek ismérvek, követelményszintek, megmérések, ítéletek. Mindezek egyaránt legyenek erkölcsiek és anyagiak is. Minél változatosabb, dinamikusabb legyen a követelményrendszer és az elismerés, mert **a stagnálás a fejlődés leanaagyobb gátlója.** Sajnos, mindennapi gyakorlatunkban igen sokszor az idő, a szolgálati évek száma az értékmérő, pedig ez egyáltalán nem helyes. Természetesen van összefüggés az idő és az ismeretszerzés, illetve az alkotás között, de döntő mértékben mégis a produktum számít. Igaz, a produktum mérése még nem mindenütt egyszerű és egyértelmű. Ezen a téren van a legtöbb tennivaló.

Erősen hangsúlyozom, hogy a korszerűen művelt ember csak akkor igazán az, ha **beosztásának megfelelő módon előirt követelmények teljesítésével hasznos a társadalomnak, ezen keresztül saját magának is.**

dr. Sándor Margit

A korszerű műveltség meghatározásához elsősorban tisztázni kell, hogy mit értünk a műveltség fogalmán. Definícióval: „A műveltség a kulturális értékek egyéni elsajátításának foka”. Így a műveltséget meghatározza az adott kor ismeretanyaga és az egyéni képesség. Szinte az osztálytársadalom kialakulásától kezdve beszélhetünk róla, attól az időszaktól kezdve, hogy a társadalom bizonyos rétegei felszabadultak a fizikai munka alól és szabad idejüket szellemi munkára fordíthatták, a társadalmi javak ill. a magántulajdonukból származó haszon egy részét a kultúra fejlődésére, a tudományok szolgálatába állították, vagyis amikor már adva vannak kialakulásának anyagi, tárgyi, személyi feltételei. Az egyiptomi, arab, görög, római kultúra hatása a más népekre mindenki által jól ismert. Hallottunk mécenásokról, akik kultúra, művészet szeretetüktől indítva támogatták a tehetséges művészeket anyagiakban, és lehetőséget nyújtottak a művészi alkotásokra. Igaz ugyan, hogy ez sokszor csak lehetőség volt s kibontakozásukat elősegítette, de erkölcsi- anyagi megbecsüléssel nem járt. (gondoljunk csak a pápák és Michalengalo kapcsolatára)

Tehát minden kornak megvolt a maga sajátossága. Így minden korban beszélhetünk korszerű műveltségről. Ami alatt értem az előtte levő korok szellemi, tudományos ismeretanyagának elsajátítását az egyén érdeklődésének, képességeinek visszavetületében. Éppen ezért az ún. általános és szakmai műveltség nem választható szét egymástól, szoros kölcsönhatásban állnak és a kettő feltételezi is egymást.

A szakmai műveltség mindig együtt jár bizonyos fokú általános műveltséggel (irodalmi ismeret, a művészetek – zene, képzőművészet stb. – a társadalom és technikai tudományok ismerete). Ezeknek az ismereteknek az elsajátításához szükséges az egyén érdeklődése is, hogy milyen a vonzódása az egyes tudományokhoz, természethez, embertársaihoz, milyen impressiókat hoz magával a közvetlen környezetéből – családtól, iskolától, ismerőseitől –, milyenek a saját tapasztalatai.

Tulajdonképpen a pályaválasztást is ezek determinálják. Tehát mindenki érdeklődési körének és képességeinek megfelelően kell, hogy szakmát válasszon és elsajátítsa a kellő szakmai ismereteket, majd ezen a szakon dolgozva kísérje figyelemmel szakmája eseményeit. A szakmai műveltség tehát szorosan ráépül az általános műveltségre.

A mi korunkban a tudományok már olyan sokrétűek és szerteágazóak, olyan hatalmas ismeretanyag áll birtokunkban, hogy egyetlen ember még általánosságban sem tudja át-fogni. Manapság nem beszélhetünk polihisztorokról. Ez az ismeretek tömegéből és az emberi felfogóképeség korlátaiából illetve korlátlan voltából adódik. Hiszen az újabb ismeretek befogadása csak egy bizonyos fokú régi ismeretanyag elvesztése útján lehetséges. Szükség van a régi ismeretanyag gépi tárolására, a technikai adottságok kihasználására az ismeretszerzés és ismeretközlés területén. Korunk technikai adottságai elősegítik számunkra a megismerést, és lehetővé teszik az egyén érdeklődésének megfelelő szelekciót is.

A mai embertől nem követelhető meg, hogy behatóan jártas legyen minden tudományban, de az elvárható és szükséges a művelt embertől – és ezalatt a mai kor művelt emberét értem, vagy ha úgy tetszik, a korszerű műveltséget –, hogy legyen egy általános műveltsége és szakmájában képességeihez mérten a lehető legmagasabb fokú szaktudásra tegyen szert. Ne öncélúan művelődjön, hasznosítsa azt munkájában, környezetében, társadalmában.

Szócs Gyula

Az emberek műveltsége szoros kapcsolatban van a mindenkori társadalmi rendszerrel, valamint a gazdaság fejlesztési fokával. Korszerűnek, – adott körülmények között –, az a műveltség tekinthető, melynél e kapcsolat szorossága azonosulásba megy át.

Valljuk, hogy minden tudásunk alapja, kiindulási pontja az anyagi valóság. Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a korszerűség egyik alapvető ismérve: a természettudományos jelleg.

A műveltség komplex jellegű, – talán csoportosítható: általános, szakmai és politikai tozók: tartalma, színvonala, egyes komponensei aránya. Mivel a technikai-gazdasági élet „motorja” a mindenkori műveltség – mint komplex olyan –, ezért a korszerű műveltség szükségzereűn „előtte kell járjon”, meg kell előznie az adott gazdasági – technikai alapot; csak így képes megváltoztatni az ember állandóan (permanensen) önmagát és környezetét.

A műveltség komplex jellegű, – talán csoportosítható: általános, szakmai és politikai összetevőkre. A korszerűség követelményéhez hozzátartozik, hogy az ember általában, – különösen a vezető ember, mind a három területen kellő színvonalon legyen.

Ez alatt az is értendő, hogy e komponensek dinamikus kölcsönhatásban vannak, – és ezért elképzelhetetlen, hogy pl. alacsony általános műveltségi komponens gyümölcscsőzö frigyét tudjon kötni magas politikai, vagy szakmai műveltséggel.

A tudományos–technikai forradalom új helyzetet teremt sok vonatkozásban a műveltségi követelmények területén. Szoktuk mondani, hogy a haladás egyre jobban felgyorsul a műszaki-gazdasági életben; továbbá, hogy a társadalom ismerete kb. 10 évenként duplázódik. Nos, egy ilyen ill. egy quasi ilyen helyzetben a korszerűség fogalma nem tűri meg a lexikális (adatközpontos, ismeretfelhalmozó) tudást, annál inkább előtérbe kerülnek az olyan tényezők, mint: az alapozás, a készségek, a képességek, a logika, a gondolkodáshoz való hozzá szokás.

A korszerű műveltség igen lényeges – az előbbiekből is következően –, talán döntő jellemzője a konvertálhatóság. Ma már hazánkban is benne vagyunk a fejlődés, a haladás oly tempójában, amikor a nemzedéki váltás nem esik össze a műveltségi színvonal és struktúra váltással, – egy nemzedéki időtartományon belül is, –: a műveltség vonatkozásban.

Részben a tudományos–technikai forradalom tényével, részben a mi szocialista társadalmi rendszerünkben fakadóan meg kell említenek még három fontos korszerűségi tényezőt. Az egyik az, hogy a gazdaságot jellemző egyidejű specializáció és integráció – mely egyre gyorsul – szükségzereűn kihat ugyanilyen jelleggel a műveltségre is.

A másik az, hogy az általános műveltség „aránya” a szakmaihoz: növekedően kell legyen. A harmadik fontos tényező, – éppen az objektív fejlődés hatására, – hogy milyen arányban van a természettudományos-műszaki műveltség a humán műveltséggel.

Végül hangot kell adnom abbeli meggyőződésnek, hogy a korszerűség növekvő tényezőjévé válik a matematikai műveltség is. Általában, mind a logikus gondolkodás kifejlesztésének egyszerű eszköze; de úgy is, hogy ma már nem kizárólag a fizika nyelve a matematika, – hanem egyre jobban betör (nyelve lesz) még a humán jellegű tudományok területére is: ezek fejlődését hihetetlen mértékben fegyorsítva.

A fentiekben körvonalaztam volna a korszerű műveltségről valló képemet, elképzelésemet, modelletem. Nagyon nehéz téma ez. De fölöttébb aktuális! Jövendők alakulásának kulcsa ez!

dr. Ujlaky István

A korszerű műveltség fogalma véleményem szerint igen bonyolult, összetett. Meghatározása ezért nem könnyű feladat. Realisabb „vállalkozásnak” látszik a korszerű műveltség egy-két ismérvére, jegyére rámutatni; ezeken keresztül elősegíteni fogalmának körvonalazását.

A korszerű műveltség – úgy vélem – sajátos ideált, **műveltségeszmenyt** jelent. Mint ilyen, része a szocialista embereszmenynek, annak egy aspektusa. **Tartalma állandóan változik**: mind több és mind mélyebb tudományos és technikai ismereteket, s ezek hasznosítására, alkalmazására való képességet foglal magába. Tartalmának ilyen értelmezése alapján azt mondhatjuk, a korszerű műveltség: **folyamat**. Egyszer s mindenkorra tehát senki nem tehet szert korszerű műveltségre; a korszerűen művelt ember kell, hogy lépést tartson a műveltség tartalmának említett gazdagodásával, változásaival.

De van-e egyáltalán korszerűen művelt ember? Azt hiszem, abszolút értelemben nincsen. Helyesebbnek tűnik a műveltség-eszmenyt kevésbé, illetve jobban megközelítő emberekről beszélni. Korszerű műveltségre törekedni tehát azt jelentheti: mennél jobban, a lehető legteljesebb mértékben **megközelíteni** az említett műveltség-eszmet leginkább megközelítő személyiséget kell értenünk.

Hol húzható meg az ismereteknek, az újabb és újabb ismeretek befogadásának és hasznosítási képességeinek az a köre, amelyek nem hiányozhatnak a korszerűen művelt ember „fegyvertárából”? Ezekre a kérdésekre – bár szorosan összetartoznak – külön-külön kell válaszolni.

A korszerűen művelt embernek feltétlenül ismernie kell korának fő kérdéseit, problémáit, és állást is kell foglalni ezekben. Napjaink emberének ismereteiből tehát nem hiányozhatnak a korunk átmeneti jellegére, a szocializmus és a kapitalizmus világméretű harcára, a szocializmus építésére, a háború és béke erőinek küzdelmére vonatkozó ismeretek, s az ezekkel kapcsolatos állásfoglalás. Nem hiányozhat a marxizmus-leninizmus – korunk megértéséhez és jövőnk felvázolásához is nélkülözhetetlen – forradalmi elméletének ismerete. Ide kell sorolnunk az emberiség legjelentősebb tudományos, kulturális és technikai vívmányainak ismeretét, s természetesen a nemzeti kultúra különféle elemeit is.

Mindezek együttesen: az ismeretek hihetetlen nagy, s „ráadásul” – mint láttuk – állandóan tovább gazdagodó tömegét adják. Maga a „gyarapodás” olyan mértékű és ütemű, hogy a ma még korszerűen művelt ember – holnap már nem az.

A korszerű műveltségnek – seztintem – nem egyetlen, hanem **több szintje** van. Ezt kell mondanunk, ha megfontoljuk, hogy pl. már az általános iskola(!) tudományos, technikai és világnézeti nevelése alkalmas annak az ismeretkörnek a kialakítására, amelyet a korszerűen művelt ember „fegyvertára”-ként jellemeztünk. A műveltség szélesebb alapjait, az ismeretek nagyobb mélységét biztosítják a középfokú, s újabb szintjét a felsőfokú oktatási intézmények. Korszerű műveltséget azonban – önmagukban – ez utóbbiak sem garantálnak. Részben azért, mert a műveltségnek **az iskolák csupán egyik forrása** jelentik, részben azért, mert a megszerzett műveltség elavulásának veszélye mindegyik szinten fenyeget.

A műveltség korszerű szinten tartása természetesen nem jelentheti a társadalom minden új ismeretének elsajátítását. Mind ez, mind műveltségünk „alapvetése” feltételez bizonyos **szelektálást, lényegkiemelést**. Abban, hogy a társadalom „tudásának” mely elemeit adaptáljuk, s melyek válnak szelektálásunk „áldozataivá”, a személyiséget formáló, lehetőségeit meghatározó különféle tényezők – foglalkozás, érdeklődési kör, stb. – játszanak szerepet.

Korszerűen művelt embernek tehát nemcsak felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezhet tekinthetünk, s az értelmiséghez tartozást sem fogadhatjuk el kritériumnak. Ellenkezőleg: az hiszem, teljes joggal beszélhetünk **korszerűen művelt munkásról**, parasztról, értelmiségőről, s mindegyik kategóriában találunk műveletleneket is. Erre utal az iménti fejtegetés mellett az is, hogy a korszerű műveltségnek nemcsak általános, hanem **szakműveltségi** összetevői is igen jelentősek.

Aligha áll távolabb műveltség-eszményunktól az a munkás, aki kiváló szaktudása (stb.) mellett pl. nem ismer idegen nyelveket, és nem tudja, mi az komputer, mint egy vallásos orvos, egy napjaink politikai problémái iránt érzéketlen mérnök, vagy „technikai-analfabéta” művész, stb.

Venez Ernő

Sokszor és sok területen használjuk napjainkban a „korszerű” kifejezést. Szerintem talán túl sokat is, feleslegesen is. Minden területen – így a művelődés területén is – **természetes igény** a korszerűség, a maiság. Ha valaki nem a mában él, s nem a mai ill. a **holnapi** feladatok megoldásán fáradozik –, bármely területéről is legyen szó – értelmetlenül él. A korszerűség: a kor ma és holnap jelentkező problémáinak látásában és megoldásában élni, dolgozni – alapkövetelmény. Különben az ember anakrosztikus jelenség.

A mi korunkra talán a legjellemzőbb a dinamizmus, a gyors változás, a fejlődés. Ezt segíteni, megfelelő irányban és ütemben haladni a ma emberének fontos feladata és értékmérője. A változó, fejlődő növekvő ismeretanyagot raktározni, rendszerezni, felhasználni új feladatot jelent. Objektíve lehetetlen minden ismeret – még egy szakterületen belül is! – tárolása. De a legfontosabb **alapproblémák**, alapismeretek birtoklása lehetséges és szükséges. Továbbá annak ismerete is, hogy milyen a **fejlődés iránya**, lehetősége egy-egy területen. Ismerni kell: a tudomány ablakai merre tárulnak! S megszerezni azt a **készséget**, hogy a mozgást nyomon követhessük! Tudjuk használni meglévő alapismereteinket, lássuk meg összefüggéseket!

Tudásunk ne statikus, hanem **dinamikus** és a valósággal dialektikusan kapcsolatot tartó, **tevékenységünkbe kombinálható legyen** – általános alapvetésnek véleményem szerint ennyi szükséges.

A ismeretanyag szerteágazó szövevénye között egy-egy terület mélységeiben is nehéz tájékozottnak, **folyamatosan tájékozottnak** lenni. De szükséges! Am nem anélkül szakembernek lenni, hogy ne lássuk a csatlakozó, szintézisbe vivő szálakat. Jó szakember és jól tájékozott ember korrelációiban élni.

Ez a probléma természetesen felveti a **mai művelődésügyi konstrukció célszerűségét** is, ha úgy tetszik korszerűségét. Felveti azt a kérdést, hogy vajon a közoktatás nevelő és oktató tevékenységében egyaránt felkészíti-e ifjúságunkat a XXI. század feladatainak megoldására, avagy a közművelődés rendelkezik-e olyan lehetőségekkel, hogy biztosítsa a permanens művelődést. Felveti azt az igényt, hogy a közoktatás és közművelődés szervezeti felépítésig hatolóan egymásba érjen, szervesen kapcsolódjon.

Alapismeretek, törvényszerűségek ismerete, a változóhoz való alkalmazkodás készsége, a fejlődés állandó szemmel tartása, a folyamatos művelődés igénye és készsége, a szakterület analitikus ismerete és a szintézis igénye, a tudás használhatósága és alkotó erővé változtatása – ez szerintem a korszerűen művelt ember.